

Den flertydige leken

Storkurs Utdanningsforbundet Agder,
19. 09.24

Maria Øksnes

- Hva tenker du på når du tenker på lek i barndommen din?
- Hva tenker du om lek som del av pedagogisk arbeid med barn og unge?

Homo ludens

[...] the fun of playing, resists all analysis, all logical interpretation. As a concept, it cannot be reduced to any other mental category [...] the incidence of play is not associated with any particular stage of civilization or view of the universe. Any thinking person can see at a glance that play is a thing on its own [...].

(Huizinga, 1950, s. 3)

Play (...) serves a major goal and motivation for most people. In humans and other species, it can consume large amounts of time and energy. Indeed, human beings and other animals often play much more frequently than they fight, have sex, and even eat. One reason for the relative neglect of play in evolutionary science is that play appears to lack seriousness either in its proximal manifestations or in its adaptive value or function

(Burghardt 2010, s. 342).

Lek – et forsøk på en definisjon

Lek er

- 1) ufullstendig funksjonell,
- 2) spontan, fornøyet, frivillig, givende (for lekens skyld),
- 3) skiller seg fra andre mer seriøse handlinger (f.eks. overdrevne, snodige osv.)
i form og timing,
- 4) gjentakende handlinger og
- 5) initieres ved fravær av akutt eller kronisk stress

(Burghardt, 2011, s. 17).

«(...) men det er ikke det ungene definerer som lek?»

«**For dem er jo det lek.** For oss så er det litt sånn ...», «kaos» bryter SFO-pedagogen inn. «Kaos», ler læreren. «Så de er jo i en lek, men samtidig så blir det ganske ... i mitt hode så lar det seg ikke gjøre ...».

Barnehagelæreren peker på innsikten om at ikke alt barn holder på med, regnes som lek (King, 1987). Hun lurar videre på **om man definerer lek på en annen måte i skolen:**

(...) at når man maler på skolen, så leker man, på en måte: at hvis man sier at når vi holder på med maling eller tegning, da har vi en time med frilek, nå kan dere male eller tegne eller klippe eller lime, men **det er ikke det ungene definerer som lek?** Jeg bare stiller spørsmålet.

(Olsson & Øksnes, 2023, s. 166)

Lekbasert læring: Klar, ferdig, gå (se mer på www.lekbasert.no) ([youtube.com](https://www.youtube.com))

Agderprosjektet

Man har ikke karneval for
karnevalets skyld eller nissefest
for nissefestens skyld!

Philantropinum

Johann Bernhard Basedow (1774)

Lek en sentral plass i skolen:
Lærerike barneleker/læring i
lekens form

MIDDEL FOR ET MÅL (nytteverdi)

Fri lek

Immanuel Kant (1803)

Legen skal være fri, og det er en
vildfarelse, at man skal lære
gjennom leg

LEK ER ET MÅL I SEG (egenverdi)

Lek på et kontinuum

Instrumentell lek

Lek kan planlegges og styres

Orden, rasjonalitet

Organisering av lek

Utbytte, fordeler

Veiledet lek

Morsom lek (egenverdi)

Lek er uforutsigbart

Kaos, irrasjonalitet

Fri, spontan lek

Lekens egenverdi

Barnestyrt lek

Lek som utvikling

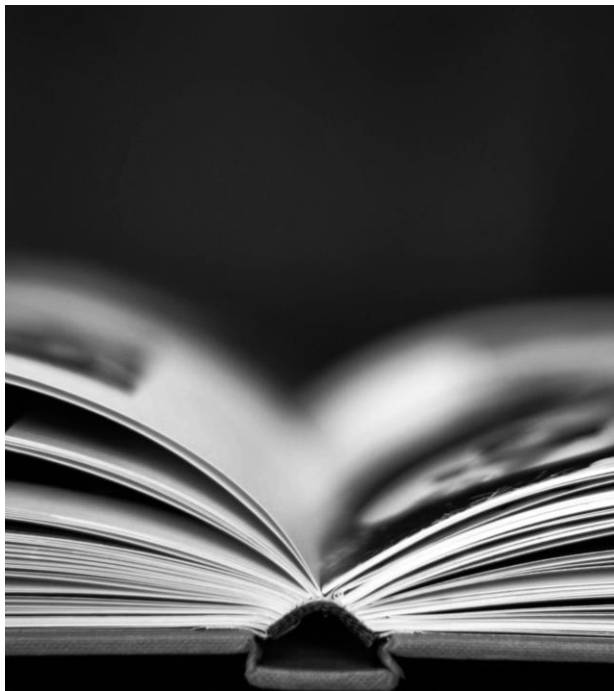
Det synes som de fleste oppdragere de siste to hundre årene har funnet det nødvendig å beskrive barns hermelek som en form for sosialisering og moralsk, sosial og kognitiv vekst, fordi de har ansett barns lek primært som utvikling og ikke som forlystelse.

(Sutton-Smith, 1997, s. 9 f.)

Kjennetegn på lek

(Lillemyr, 2004)

- Typisk aktivitet for barn
- Lystbetont: gir glede og fryd
- Frivillig
- På liksom
- Det skapes orden med regler og system
- Lokalisert på bestemt tid og sted
- Gir spenning
- Uttrykk for indre drift
- Forberedelse til voksen alder

Lekende læring

Gjennom lekende læring ønsker man at barna tilegner seg de kunnskaper, ferdigheter og kompetanser som er nødvendige i det 21. århundre

(Sommer, 2015).

Den frie lekens pedagogikk

Ikke en gang den frie leken får være i fred
for førskolelærernes klåfingrethet

(Olofsson, 1997, s. 221)

Lekundervisning?

Vi ser at ... det er mange som strever med å leke, og bruke dukker, å leke mor og far og barn. Vi må nesten lære dem opp litt til hvordan vi bruker lekene. (...) Det er en litt sånn snedig observasjon vi har gjort oss. At vi faktisk må gå inn og si hvordan vi skal leke. Og ikke kaste og herje vilt rundt

(Olsson & Øksnes, 2023, s. 172).

Bekymring for lek

Det er for mye. De har for mye. Og så tror jeg de blir aktivisert for mye. Det ser jeg på jobben min. Når de kan velge å være med på aktiviteter eller frilek så er det kjempemange som velger frilek fordi etter skolen så skal de på den og så skal de på den aktiviteten. Alt er styrt. Det føler jeg at det er litt for mye av. Spesielt for de minste. Det er altfor lite av den frie leken

(Isaksen mfl. 2021, s. 32).

The Decline of Play and the Rise of Psychopathology

Somehow, as a society, we have come to the conclusion that to protect children from danger and to educate them, we must **deprive them of the very activity that makes them happiest** and place them for ever more hours in settings where they are more or less **continually directed and evaluated by adults**, settings almost designed to produce anxiety and depression.

If we wish children to be happy and to grow up to become socially and emotionally fulfilled and competent adults, **we must provide them, once again, with opportunities to spend many hours per day playing freely with friends**

(Gray, 2011, p. 458).

FNs barnekonvensjon

Barnet har rett til hvile, fritid
og lek, og til å delta i kunst
og kulturliv
(artikkel 31).

Generell kommentar nr. 17

(...) komiteen har (...) uttrykt **bekymring for den manglende anerkjennelsen stater har gitt til rettighetene i artikkel 31.** (...) Generelt er det slik at når det gjøres investeringer er det først og fremst i form av tilbud om strukturerte og organiserte aktiviteter. Like viktig er behovet for **å skape tid og rom for spontan lek**, rekreasjon og kreativitet, og det å fremme samfunnsmessige holdninger som støtter og oppmuntrer til slik aktivitet

(FN 2013, s. 3)

I mange deler av verden anses lek som **bortkastet tid, som tid brukt på useriøs og uproduktiv aktivitet uten egenverdi**. Foreldre, profesjonelle omsorgsytere og ansatte i offentlig forvaltning rangerer læringsarbeid eller arbeid for penger høyt, mens **lek ses på som noe bråkete, skittent, forstyrrende og ødeleggende**. I tillegg mangler ofte voksne den tryggheten, evnen og forståelsen som kreves for å kunne støtte opp om barnas lek og for å kunne være sammen med dem på en leken måte. **Både barnas rett til å delta i lek og i tidsfordriv (...) er lite forstått og lite verdsatt**

(FN 2013, s. 11).

Lekens egenverdi

Lekens egenverdi knyttes til den
mer eller mindre umiddelbare

GLEDE og LYKKE,

FORNØYELSE og

VELBEHAG barna finner i den

(FN 2013).

Lek er enhver oppførsel, aktivitet eller prosess satt i gang, **styrt og strukturert av barna selv**; den finner sted når og hvor mulighetene oppstår. [...] lek i seg selv er ikke-obligatorisk, drevet av indre motivasjon og foretatt for sin egen skyld, snarere enn som et middel til et mål. [...] De viktigste kjennetegnene ved **lek er moro, usikkerhet, utfordring, fleksibilitet og ikke-produktivitet**. [...] Mens lek ofte er betraktet som ikke-essensielt, understreker komitéen at det er en grunnleggende og viktig dimensjon til å glede seg over barndommen, samt en essensiell komponent i fysisk, sosial, kognitivt, emosjonell og åndelig utvikling»

(FN, 2013, s. 5-6).

Komitéen understreker at **større anerkjennelse for formene og stedene til lek og rekreasjon som foretrekkes av eldre barn er særlig nødvendig**. Ungdom søker ofte steder for å møte jevnaldrende og utforske sin nye uavhengighet og overgangen til voksenlivet. Dette er en viktig dimensjon for utviklingen av deres følelse av identitet og tilhørighet

(FN, 2013, s. 11).

Barns perspektiv?

Lærer: «[Leken] skal ikke være voksenstyrt, den skal være på ungene sine premisser»

SFO-ansatt (med latter): «Så får de velge mellom dette her, ikke sant. Det er vanskelig».

(Olsson & Øksnes, 2023, s. 166)

Blikk for lek?

Det forskningsmessige blikk har vanskelig ved at finde seg til rette i dette kropsbetonede felt av larm, risiko, kamp og sved og rubricere det som en væsentlig del av børns leg.

Legforskningen er med andre ord ikke alltid der, hvor barnene er. Den er snarere der, hvor den ønsker, at barnene skal være: i det rolige felt, hvor de med forskerens øjne utvikler sig væk fra en sansemæssig og kropslig verden frem mod et liv, han selv kender til som voksen

(Rasmussen 1990:8-9)

Det å stille spørsmål ved hvorfor barn leker er det samme som
å stille spørsmål ved hvorfor vi lever

(Olofsson 1993).

Hvorfor barn leker? Om det er bra for deres utvikling? Kan det ikke like mye handle om at vi ikke kan la være å leke!

(Gutt 9 år)

I do not think play is about cognition and I do not think playing makes kids especially smarter. It most likely makes them happier...Little kids who do not play are usually very unhappy

(Sutton-Smith, 1997, s. 32)

Lekens verdi

(Sutton-Smith, 2008)

- Leken gjør oss levedyktige
 - lek forfrisker, forøker og beriker vår mer generelle væren.
- Leken gjør livet verdt å leve
 - Leken handler om bevissthetsdannelsens hemmeligheter, om vårt eget indre, subjektive liv og om det som gjør livet verdt å leve.

Maybe there was more to it than that play fighting leads to better fighting, play by cats with objects leads to better hunting ability, play with dolls leads to better mothering, and so on

(Burghardt 2010, s. 344).

Hoppende aperi

(Pellis & Pellis, 2009)

<https://www.youtube.com/watch?v=NiiidKMEmcA>

Enhver tilnærming til barns lek som ikke tar i betraktning latteren, spenningen og gleden knyttet til ulovlig lek, er urealistisk

(Rojek 1995).

Lek som noe som bare skjer

Et av lekens viktigste poeng synes å være innfallet, det spontane og uventede som ikke kan forutsies (Åm, 1992, s. 28)

...det er leken som leker gjennom å trekke lekeren inn i leken, slik at leken dermed blir det egentlige *subjectum* for lekens bevegelse (Gadamer, 2010, s. 533).

Det er åpenbart ikke slik at også dyrene leker, og i overført betydning at også vannet og lyset leker. Det er riktigere å si at *også mennesker* leker (Gadamer, 2010, s. 136).

Lek som motstand

(...) all play involves resistance. Typically, in play, **people forget their ordinary reality in favor of more exiting or more relaxing experiences**. For a moment, they escape their responsibilities and limitations and simply enjoy themselves. (...) **During their play people envision and enact alternatives to the dominant social order**

(King, 1982, s. 321).

Ulovlig lek?

- Ungdoms lek (Everhart, 1983): klovnestreker og latter, spontane brudd på normer og regler
- Lek innebærer å bryte regler – og å ha det morsomt mens man gjør det (Bateson & Martin, 2013, s. 57).
- Leken synes å være sin egen belønning, i det minste på kort sikt, ved å være internt fornøyet (Bateson & Martin, 2013, s. 5).

Leker for gledens skyld

...lykken er noe barn gir seg selv gjennom å leke. Det er nettopp den formålsløshet som særtegnen både den menneskelige livsform og leken vi stadig møter i det daglige liv med barn. Tross voksnes målrettethet, intensjoner, gode planer og strukturer, leker barn uten hensyn til en målrasjonell verden. **I motsetning til forskeren som hevder at karnevalet og nissefesten må ha en pedagogisk målsetning, ser det ut til at barn leker for å leke, for at det gir glede.** Tross det borgerlige samfunns målrettethet leker barna når som helst og hvor som helst

(Sundsdal & Øksnes, 2018).

Å diskutere
forestillingen om et 'lykkelig liv' er
og blir en av de viktigste oppgavene
for tenkningen i tiden fremover

(Agamben, 2008/1996)

Jeg skulle ønske dagens barn lekte mer enn de gjør,
for den som leker som liten, får en rikdom inni seg
som man kan øse av hele livet.

Astrid Lindgren

Kids still find ways to appropriate their own play sites, incorporate and transform a multitude of objects into playthings, and conspire ways to elude adult management (...) That ability to find fun in a “town” of boys or girls, exclusive adults, is and has been what is wondrous about children`s play (Chudacoff, 2015, s. 108).

Reflekter:

Hva kan det bety for
pedagoger at leken leker
barn og unge?

Hva kan det innebære å
invitere leken inn i våre
pedagogiske institusjoner?

Utvalgte referanser

Burghardt, G. (2005). *The genesis of animal play*. The MIT Press.

Gray, P. (2011). The decline of play and the rise of psychopathology in children and adolescents. *American Journal of Play*, 3(4), 443–463. [EJ985541.pdf \(ed.gov\)](#)

Schanke, T. & Øksnes, M. (2022). Lek som deltakelse i skolehverdagen. *Nordic Studies in Education*, 42(4), 361–375. <https://doi.org/10.23865/nse.v42.3743>

United Nations. 2013. General comment No. 17 on the right of the child to rest, leisure, play, recreational activities, cultural life and the art (art. 31) Convention on the Rights of the Child. 2013. Hentet fra <http://www.iccp-play.org/documents/news/UNGC17.pdf>

Whitebread, D. (2017). Free play and children's mental health. *Lancet* 1(3):167-169. DOI: [10.1016/S2352-4642\(17\)30092-5](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(17)30092-5)

Øksnes, M. 2010. *Lekens flertydighet*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Øksnes, M. & Sundsdal, E. (2020). *Barns lek i skolen*. Fagbokforlaget.

Øksnes og Sundsdal (2015). Til forsvar for barns lek. I *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, Vol. 1, 2015, pp. 1–11. <http://dx.doi.org/10.17585/ntpk.v1.89>